New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание”

University of Agribusiness and Rural Development Academic Publishing House Bulgaria

Академично издателство на Висше училище по агробизнес и развитие на регионите Пловдив

http://uard.bg

EX-SITU СЪХРАНЕНИЕ НА РЕДКИ И ЕНДЕМИЧНИ ВИДОВЕ В БОТАНИЧЕСКАТА ГРАДИНА НА ИНСТИТУТА ПО РАСТИТЕЛНИ ГЕНЕТИЧНИ РЕСУРСИ – САДОВО

Катя Узунджалиева

Институт по растителни генетични ресурси – Садово

Увод

Ex situ опазването на растителните генетични ресурси (РГР) има за цел отглеждане и поддържане на живи растения извън естествената им среда, под формата на цели растения, семена, полен, тъкани или клетъчни култури. Ботанически градини са изключително важни за поддържане на видовете и генетично разнообразие. Те играят важна роля в повишаване на осведомеността на обществото за опазване на биоразнообразието и растителните генетични ресурси. Ботаническата градина към ИРГР - Садово е създадена през 2002г. към програмата по Растителни генетични ресурси. В рамките на Националната стратегия за опазване на биоразнообразието (1994) и Националния план за действие (2000) програмата по РГР. Ботаническата градина съдейства за съхранението и разумното използване на растителните генетични ресурси. Целта на настоящата статия е описание и популяризиране на някои от основните редки и ендемични видове, отглеждани в ботаническата градина на ИРГР – Садово.

Материал и методи

Програмата по опазване и съхранение на РГР е неразделна част от основната тематика на института и включва две основни направления:

-Опазване и идентифициране на потенциала на дивите родственици на културните растения;

-Съхранение на старите растителни материали - стари сортове, популации, екотипове.

Предмет на дейност на ботаническата градина: поддържане на научно организирана и документирана ex situ колекция, основно с видове с български произход и on farm и in garden съхранение за целите на проучването и опазването на растителните генетични ресурси, а също и за образователни цели.

Поддържат се демонстративни колекции основно от Лукови, Кръстоцветни, Бобови и Житни видове.

В ботаническата градина се поддържат редки и ендемични и застрашени растения. От тях 8 вида които са Балкански ендемити: Жълт равнец, Български алисоидес, Македонско черноглавче, Янкиев зановец, Рейхенбахова перуника, Миризлива перуника, Цилиндрично диво жито, Родопски силивряк, който също е със статут на рядък вид; 5 вида Български ендемити: Ропоски лук, Бяла тлъстига, Изрязанолистна глушина, Пренебрегнато диво жито, Родопско крайснежно звъне,; 4 вида застрашени растения: Блатно кокиче, Добруджански пелин, Горска съсънка,Червена пираканта; и 11 редки вида: Старопланински див копър, Тънкожилест пелин, Черноморски пелин, Планинки еделвайс, Бала маргаритка, Обикновено андрахне, Триунциево диво жито, Многогдишна ръж, Алпийски повет, Теснолистен божур

Резултати и обсъждане

В таблица 1 са дадени 28 вида редки и ендемични растения, които се отглеждат в ботаническата градина на ИРГР – Садово. Статуса на видовете е съгласуван с Червена книга на НР България. Т. 1, Закон за защитените територии 1998, Закон за биологичното разнообразие. 2002, Закон за изменение и допълнение на закона за биологичното разнообразие. 2007, Червена книга на България, 2011.

Таблица 1. Редки и ендемични растения, отглеждани в ботаническата градина на ИРГР – Садово

Семейство	Вид	Българско име	Статус
Alliaceae	*Allium rhodopaeum*	Родопски лук	БГ ендемит
Amarylidaceae	*Leucoyum aestivum*	Блатно кокиче	Застрашен вид
Apiaceae	*Meum athamanticum*	Див копър старопланински	Рядък вид
Asteraceae	*Artemisia lerchiana*	Тънкожилест пелин	Мед.; Рядък вид
Asteraceae	*Artemisia pedemontana*	Добруджански пелин	Мед.; Застрашен вид
Asteraceae	*Artemisia pontica*	Черноморски пелин	Мед.; Рядък вид
Asteraceae	*Leontopodium alpinum*	Еделвайс	Застрашен вид
Brassicaceae	*Allisoides bulgarica*	Български алисоидес	Балкански ендемит
Caryophyllaceae	*Saponaria stranjanensis*	Сапунче	БГ ендемит; Уязвим
Crassulaceae	*Sedum album*	Бяла тлъстига	БГ ендемит
Dipsacaceae	*Knautia macedonica*	Македонско черноглавче	Балкански ендемит
Euphorbiaceae	*Andrachne telephioides*	Андрахне	Застрашен вид
Fabaceae	*Chamaecitisus janke*	Зановец	Балкански ендемит
Fabaceae	*Vicia incisa*	Глушина	БГ ендемит, Застрашен вид
Gesneriaceae	*Haberlea rhodopensis*	Родопски силивряк	Рядък вид; балкански ендемит
Iridaceae	*Iris reichenbachii*	Рейхенбахова перуника	Балкански ендемит
Iridaceae	*Iris suaveolens*	Миризлива перуника	Балкански ендемит
Poaceae	*Aegilops cylindrica*	Цилиндрично диво жито	Балкански ендемит
Poaceae	*Aegilops neglecta*	Пренебрегнато диво жито	Бг ендемит
Poaceae	*Aegilops triuncialis*	Триунциево диво жито	Рядък вид
Poaceae	*Koeleria brevis*	Къс тънконог	Рядък вид
Poaceae	*Secale cereale var. perene*	Обикновена ръж - моногодишна	Рядък вид
Primulaceae	*Soldanella rhodopaea*	Родопско крайснежно звънче	Бг ендемит
Liliaceae	*Tulipa rhodopea*	Родопско лале	Критично застрашен вид
Caryophyllacea*e*	*Saponaria stranjensis*	Странджанско сапунче	Уязвим, балкански ендемит
Rosaceae	*Paeonia tenuifolia*	Теснолистен божур	Застрашен вид
Brassicaceae	*Crambe tataria*	Татарско диво зеле	Застрашен вид

Allium rhodopaeum - Родопски лук. Видът е български ендемит. Среща се в районите на Западни гранични покрайнини, Струмска долина, Родопи, Горнотракийска низина, до 1000 м надм. в. Хранително и медоносно растение.

Leucoyum aestivum – Блатно кокиче. Разпространено из лонгозни гори, периодично заблатяващи се ливади и крайречни тераси по поречията на реките Дунав, Тунджа, Марица, Камчия, Дяволска, Факийска и др. Използва се надземната част. Включено е в Червената книга на България с категория рядък вид.

Meum athamanticum - Див копър старопланински. Видът е балкански ендемит и е защитено лечебно растение.

Artemisia lerchiana- Тънкожилест пелин. Рядък вид, разпространен само в Странджа. Използва се за медицински цели.

Artemisia pedemontana -Добруджански пелин. Застрашен вид, включен в Чревента книга на Блъгария, разпространен само в Добруджа. Използва се за медицински цели.

Artemisia pontica -Черноморски пелин. Рядък вид, разпространен в северозападна България и по черноморското крайбрежие.

Leontopodium alpinum- Еделвайс. Видът е включен в Червената книга на България като защитен вид.

Allisoides bulgarica Български алисоидес. Видът е балкански ендемит. Среща се в защитена зона „Сините камъни”.

Saponaria stranjanensis-Сапунче. Видът е защитен от Закона за биологичното разнообразие. Установен е в Източни Родопи и Странджа. Балкански ендемит - расте единствено на Балканския полуостров.

Sedum album- Бяла тлъстига. Видът е балкански ендемит и е защитено лечебно растение.

Knautia macedonica-Македонско черноглавче. Балкански ендемит, разпространен повсеместно в България. Не е защитен.

Andrachne telephioides – Андрахне. В Червения списък на българските висши растения видът е категоризиран като "застрашен" В Червена книга на Народна Република България, том 1 (1984) е включен с категория "рядък".

Chamaecitisus jankae - Зановец. Блакнаски ендемит. В България видът се среща в Рила, Пирин, Източни Родопи, Добруджа.

Vicia incisa-Глушина. Застрашен вид, включен в червената книга. Среща се в Източни Родопи и Странджа, в пограничните райони.

Haberlea rhodopensis-Родопски силивряк. Видът е включен в Приложение I на Бернаскатка конвенция. В Блъгария видът е защитен, включен е в Червената книга. Среща се в Родопите.

Iris reichenbachii - Рейхенбахова перуника, *Iris suaveolens* - Миризлива перуника. Балкански ендемити. *Iris reichenbachii* е разпространена в Родопите, Стара планина и северозападна Блъгария, а *Iris suaveolens* - в Тракийската низина и Стрнаджа.

Aegilops cylindrica - Цилиндрично диво жито и *Aegilops neglecta* - Пренебрегнато диво жито са също балкански ендемити. Първият вид е повсеместно разпространен в България, а вторият в Северозападна България, Софийско, Родопите и Странджа. Див родственик на културните растения.

Aegilops triuncialis- Триунциево диво жито. Рядък вид, среща се в Тракийската низина, родопите и Странджа, както и в Източна Стара планина в малки хабитати. Див родственик на културните растения.

Koeleria brevis - Къс тънконог. Рядък вид, характеран само за Източна България.

Secale rhodopaeum – Родопска ръж – моногодишна. Видът български ендемит, със статус на застрашен в Червената книга на България. Среща се само в Средни и Източни Родопи по варовити, каменисти и тревисти места, върху плитки, кафяви горски почви. Образува фрагментирани популации, като индивидите растат на малки или по-големи групи. Див родственик на културните растения.

Soldanella rhodopaea - Родопско крайснежно звънче. Видът е Балкански ендемит - разпространено е единствено на Балканския полуостров. Не е защитен. Използва се успешно за декоративни цели.

Tulipa rhodopea – Родопско лале. Критично застрашен вид, включен в Червената книга на България. Български ендемит.

Saponaria stranjensis- Странджанско сапунче. Балкански ендемит. Видът е вкрючен в червената книга на България със статус „уязвим”. Среща се по каменисти места и скални пукнатини в Източни Родопи и Странджа.

Paeonia tenuifolia- Теснолистен божур. Видът е включен в Червената книга на България със статус на „защитен”. Среща се на малки популации по умерено използвани пасища в Добруджа. Някои находища (в Софийско, край Малко Търново в Странджа планина) не са потвърждавани от десетилетия.

Crambe tataria – Татарско диво зеле. Застрашен вид, включен в Червената книга на България. Среща се по Черноморско крайбрежие, Североизточна България и Дунавска равнина в разкъсани популации от единични или малочислени групи растения.

Изводи

В Ботаническата градина към ИРГР – Садово се поддържат редица ценни, редки и защитени растителни видове и има значителен потенциал да допринесе за опазването на растителни генетични ресурси на България. Налице е нарастващо осъзнаване на екологичното, икономическото и културно значение на дивите растителни видове и тяхната потенциална стойност като източник на генетичен материал. Това важи с най-голяма сила за дивите родственици на културните растения, които представляват ценен източник за селекция на нови сортове, адаптирани към променящите се климатични условия.

Литература

1. Велчев, В. (отг. ред.). 1984. Червена книга на НР България. Т. 1. Растения. Изд. БАН, София.

2. Закон за защитените територии 1998. Държавен вестник, 133; изм. ДВ. бр. 98 от 12 ноември 1999 г.; изм. ДВ. бр. 28 от 4 април 2000 г.; изм. ДВ. бр. 48 от 13 юни 2000 г.; доп. ДВ. бр. 78 от 26 септември 2000 г.; изм. ДВ. бр. 23 от 1 март 2002 г.; изм. ДВ. бр. 77 от 9 август 2002 г.; изм. ДВ. бр. 91 от 25 септември 2002 г.; изм. ДВ. бр. 28 от 1 април 2005 г.; изм. ДВ. бр. 94 от 25 ноември 2005 г.; изм. ДВ. бр. 30 от 11 април 2006 г.; изм. ДВ. бр. 65 от 11 август 2006 г.

3. Закон за биологичното разнообразие. 2002. Държавен вестник, 77: 9–43; изм. ДВ бр. 88 от 4.11.2005 г.; изм. ДВ. бр.105 от 29 декември 2005 г., изм. ДВ. бр. 29 от 7 април 2006г., изм. ДВ. бр. 30 от 11 април 2006 г., изм. ДВ. бр.34 от 25 април 2006 г., изм. ДВ. бр.52 от 29 юни 2007 г.; изм. ДВ. бр. 64 от 7 август 2007г.

4. Закон за изменение и допълнение на закона за биологичното разнообразие. 2007. Държавен вестник, 94: 2–44.

5. Червена книга на България. http://e-ecodb.bas.bg/rdb/bg/vol1/